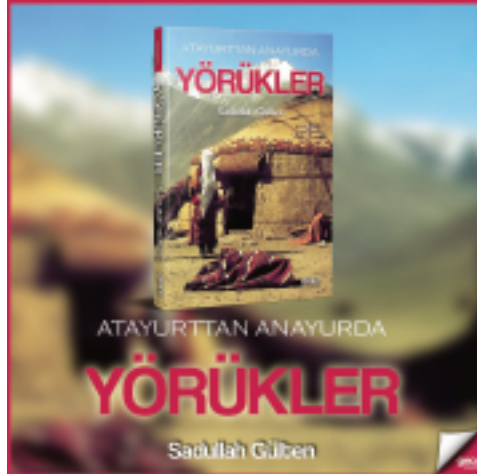

**SADULLAH GÜLTEN, ATAYURTTAN ANAYURDA YÖRÜKLER,
GECE KİTAPLIĞI, ANKARA 2016, 290 S.,
ISBN: 978-605-180-550-4**

Kamil YAVUZ*

Makale Geliş Tarihi: 03.06.2020

Makale Kabul Tarihi: 26.09.2020

Osmanlı döneminde konargöçerler, Türkmen ve Yörük olarak isimlendirilmişlerdir. Bunlardan Yörükler, genel itibariyle Kızıl ırmağın batısında yani Batı Anadolu bölgesinde yaşamışlardır. Yörük adının etimolojisi üzerine farklı görüşler varsa da “yörü-yürü” fiilinden türediği iddiası genel kabul görmüştür. Konargöçer Yörük kültürü, Orta Asya Türk göçebe kültürel ve etnik mirası üzerinde temellenmiştir. Bu bağlamda Yörük kültürü, Türklerin Atayurdu Türkistan coğrafyasında hâkim Bozkır kültürünün Anadolu topraklarındaki yansımasıdır. İlk Türk akınları ile Anadolu’ya

* Arş. Gör., Ordu Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ordu, kamilyavuz_Turkey@hotmail.com.

gelip yurt tutan Oğuz Türklerinin önemli bir kısmı Osmanlı Devleti'nin "Yörük" olarak tesmiye ettiği kitlelerden ibarettir. Dolayısıyla konargöçer gruplarının önemleri ve nüfuzları birçok araştırmacı tarafından dikkate alınarak, konuya dair pek çok araştırmacı tarafından eser ve makaleler kaleme alınmıştır.

Bu araştırmacıardan biri olan Sadullah Gülten'in, "Atayurttan Anayurda Yörükler" adlı eseri, Batı Anadolu'da yaşayan Yörüklerin yerleşik hayata geçişleri, iktisadi hayatları ve Osmanlı hükümetiyle ilişkilerini ele alan önemli çalışmalar arasındadır. Eser, Batı Anadolu Yörüklerini esas almakla birlikte Yörüklerin geniş coğrafyada yatay hareketlerinin sıklığından dolayı bu kitlelerin göç takibi, odaklanılan coğrafyanın da genişlemesine yol açmıştır. Bunların yanı sıra müellif, Osmanlı merkezi devletinin Yörük ve konargöçer gruplara karşı yürüttüğü politikayı her iki tarafın beklenti, anlayış ve dünya algıları çerçevesinde objektif bir yaklaşımla ele almıştır. Çalışmanın temel kaynak grubu, konargöçer ve Yörük grupların yerleşme düzenleri, ekonomik faaliyet alanları ve coğrafi hareketlerini en sarıh biçimde ortaya koyan tahrir defterleridir. Büyük oranda bu kaynak grubundan istifade eden yazar, bunun yanı sıra geniş bir literatür ve merkez-Yörük münasebetleri bakımından zengin veriler ihtiva eden mühimme kayıtları ve müteferrik evraktan da faydalanmıştır.

Eserin giriş bölümünde Batı Anadolu'nun Türkleşmesi ve Yörük adının menşei, tarihi üzerinde durulur. Bundan başka eserde ele alınan temel hususlar, Yörüklerin idari, hukuki, iktisadi yapıları; yerleşik hayata geçiş süreçleri ile sancaklara göre yerleşiklik oranları, yaylak-kışlak hayatları; Yörük nüfusunun dağılışı, gelişimi ve bölgesel hareketliliğidir. Bunların yanı sıra Yörükler arasında gözüken Oğuz boy ad ve cemaatlerine de eserde değinilir. Özellikle Batı Anadolu'nun önemli konargöçer taifelerinden olan Söğüt Yörükleri, Karaca Koyunlular ve Kütahya Yörükleri üzerinde detaylı inceleme söz konusudur. Sonuç kısmında ise, yazar yoğun araştırmalarından elde ettiği detaylı verileri sade bir tarzda analiz ederek ulaştığı tezleri ortaya koymuştur.

Araştırmanın giriş bölümünde, Batı Anadolu'nun Türkleşmesi, Yörük adının menşei ve tarihi konu edilerek konargöçerlerin Batı Anadolu'ya geliş süreçleri ve devamında siyasi oluşumları kısaca değerlendirilmiş, bölgedeki Türkleştirme faaliyetlerine katkılarından bahsedilmiştir. Ayrıca bu kısımda, eserin ana konusunu oluşturan Yörükler tanımlanarak Yörük adının anlamı ve etimolojisi tartışılmıştır. Bu tartışma ise, konargöçerler üzerine çalışan diğer araştırmacıların görüşleri ve iddiaları üzerinden ilerlemesine rağmen, müellif kendi görüşlerini ve yorumlarını birçok noktada belirtmiştir. Bunların yanı sıra müellif, Yörük adının manasının zamanla uğramış olduğu değişimleri arşiv ve vesika kaynakları ile ortaya koymuştur. Osmanlı arşiv vesikalarına yansıyan konuları ve merkezi idarenin belgelere yansıyan Yörüklere dair tanımlamalarını ve ifadelerini tahlil eden yazar, Osmanlı merkezi yönetimi nazarındaki Yörük imajına dair kıymetli veriler ortaya çıkarmıştır. Yörüklerin değişen imajlarından başka yerleşim şemalarını ortaya koyan tahrir defterlerini de

diğer araştırmacılara göre karşılaştırmalı surette inceleyen yazar, Yörüklerin yerleşiklik durumuna dair literatürde mevcut birtakım tartışmalara açıklık getirmiştir. Buna göre, farklı bölgelerin tahrir kayıtlarında geçen ibarelerden hareketle bir kısım araştırmacı Yörüklerin yarı-yerleşik, toprakla ilişkisi kuvvetli gruplar olarak değerlendirmiş, yine farklı bölgelerin tahrir kayıtlarını dikkate alan araştırmacılar ise tamamen göçebe olduklarını savunmuştur. Tahrir incelemesinde tek bir bölge ile sınırlı kalmayarak karşılaştırmalı inceleme modelini tercih eden Gülten, tahrirlerde her iki görüşü de destekleyen ibareler bulunduğunu ortaya koymuştur. Bazı kayıtlardaki “Yörük konargöçer taifedir ve karyede ikametleri yoktur ki toprağa taallükleri ola” ifadesinden yola çıkan Rudi Lidner gibi araştırmacılar Yörüklerin “muayyen bir yerlerinin olmadığı için bulunamadıklarını ve vergilendirilemediklerini” savunmuştur. Dar bir kesiti ifade eden tek bir kaynak grubundan hareket eden bu eğilimdeki yazarlara karşı Gülten, “her Yörük konar ve göçer ve karada mütemekkin olurlar” gibi yaygın ibarelerden ve geniş kesitli araştırmalarından hareketle Yörüklerin pek çoğunun belli bir mekâna bağlı olduklarını, hatta tasarruflarındaki yaylak ve kışlak mahallelerinin yanı sıra nispeten daimi yerleşim yerleri kurarak buralarda sakin olduklarını özellikle iddia etmiştir. Bundan dolayı müellif, Yörükler hakkında hatalı ve eksik bir yorum yapılmaması için konuya ve kaynaklara çok yönlü bakılması gerektiğini, derinlemesine araştırmalara ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.

Birinci bölümde, Yörüklerin idari, hukuki, iktisadi yapıları ve vazifeleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısımda anlaşılacağı üzeri genel olarak konargöçerlerin sosyal yaşamlarına dair malumat yer almaktadır. Osmanlı döneminde Türkmenler ve Yörüklerin yerleşik unsurlar gibi idari ve mali bir organizasyona sahip olduklarından bahsedilir. Devamında ise müellif, Yörüklerin idari organizasyonları içerisinde onların sahip oldukları sosyal yapıları, mevcut literatürü ve dönemin ana kaynakları çerçevesinde değerlendirir. Mevcut literatürdeki yorum ve görüşlerin de kaynakların ışığında sağlamasını yapar. Yörüklerin sosyal yapılanmalarında göze çarpan “tir” ve “bölük” gibi mikro teşkilatların tanımlanması üzerinde bilhassa durur ve yine kaynakları dikkate alarak literatüre bu konuda değerli katkılar sunar. İl ve Ulus gibi kavramların da coğrafya ve bağlı buldukları sancaklara göre şekillendiğini ifade ederek devamında onların sahip olduğu sosyal yapıları şu şekilde izah eder; “cemaat, kabile, taife, oymak ve aşiret”. Bu yapılanmanın içerisinde bulunan taifenin de Osmanlı Devleti tarafından konargöçer grupların düzenli vergilendirilmesi ve onların kontrol altında tutulabilmesi için devlet eliyle oluşturulduğunu ifade etmiştir. Müellif bu bölümün devamında Yörüklerin hukuki, iktisadi yapıları ve vazifeleri kısmında onların ne tür vergilere tabi olduklarını, yerleşik reayanın ödediği vergilerle mukayese ile ortaya koyar ve Yörüklerin hangi koşullar altında bazı vergilerden muaf olabileceklerini kaynaklara dayandırarak akıcı ve sade bir dil ile anlatır. Ayrıca vergi başlığı adı altında bölgesel olarak vergi oranlarının değişebileceğini ve bu vergi oranlarının nasıl belirlendiğini kaynaklara dayandırarak örnekleme yöntemi ile ifade

eder. Yörüklerin hukuku kısmında ise, bunların ne tür haklarının olduğundan yahut olmadığından tahrir defterlerinde yer alan kanunnameler dikkate alınarak bahsedilmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti, maliye ve sosyal düzeninin bozulmasını engellemek için konargöçer grupların reaya sınıfına geçişlerini hoş karşılamamış, yerleşik yaşama geçen konargöçerleri bile Yörük olarak kaydederek vergilerini bu şekilde almaya devam etmiştir. Batı Anadolu bölgesinde Yörüklerin vazifeleri konusunda da açık ve net olarak kaynaklar ışığında konuyu ele alarak onların yaptıkları işleri ve neticesinde hangi vergilerden muaf tutulacağını detaylandırmıştır.

İkinci bölümde, “Yörüklerin yerleşik hayata geçiş süreçleri ve sancaklara göre yerleşiklik oranları” üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra Yörüklerin yaylak ve kışlak hayatları irdelenmiştir. Daha çok onların yaşam alanlarına ve merkezi otorite ile bağlarına odaklanılmıştır. Diğer bir deyişle müellif, konargöçerlerin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri ve akabinde onların coğrafi özgürlüklerinin nasıl ve ne şekilde olabileceği üzerine tahrir defterlerine dayanarak çıkarımlarda bulunmuştur. Hatta ikinci bölüme “İşkân” ana başlığını seçmesi ve devamında ise Yörükler hakkında şu ifadelerle yer vermesi; “Osmanlı Devleti Yörükleri yerleştirebilmek için giriştiği büyük gayretlere karşılık, Yörüklerin amansız bir direniş gösterdikleri iddia edilse bile, bunlar birer iddia olmaktan öteye gidemez” şeklindeki ifadesi olayı her açıdan objektif olarak değerlendirdiğine bir işarettir. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak arşiv kayıtlarını örnek göstererek, Batı Anadolu konargöçer nüfusun 15 ve 16. yüzyılda kendi istekleri ile bazılarının yerleşik yaşama geçtiklerini iddia etmektedir. Bunun yanı sıra bu yerleşmenin de tüm bölgede aynı anda gerçekleşmediğini ve coğrafyanın konargöçerlerin yerleşik hayata geçişinde tekili olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşünü açıklarken de Batı Anadolu coğrafyasını kendi içerisinde birden çok kısımlara bölerek bölgeye hâkim olduğunu göstermiştir. Bu bölüm adı altında Yörüklerin yaylak ve kışlak sahalarına da değinilmiştir. Bunu yaparken de daha çok konu kurgusunu Batı Anadolu coğrafyası ile ilişkilendirmeye çalışarak daha önceki sayfalarda değinmiş olduğu konulara atıflarda bulunmuştur. Bu şekilde olayları be-timleyerek okuyucuları neden sonuç ilişkisi etrafında zinde tutmaktadır.

Üçüncü bölümde, Yörük nüfusunun dağılışı, gelişimi ve bölgesel hareketliliği etrafında bir önceki bölümde elde etmiş olduğu verileri kullanarak Yörükler üzerine çıkarımlarda bulunmuştur. Yörüklerin sancaklara ve önemli kazalara göre nüfus yoğunluğunun nasıl ve ne şekilde olduğundan bahsetmiştir. Daha çok tahrir defterleri etrafında konuyu ele alan müellif, bu kısımda Yörüklerin hane, mücerred ve bennak olarak kaydedilme usulleri üzerinde durmuştur. Ayrıca, tahrir defterlerinde vergiye tabi olan sınıfların kayıtları tutulduğundan, sadece bu kayıtlardan yola çıkarak konargöçerlerin nüfusuna dair kesin sonuçlara varılamayacağı görüşü ortaya çıkar. Bu konuda müellif, konargöçerler üzerine önemli çalışmaları olan araştırmacıların iddialarını tartışarak ortalama nüfus elde edilme usulleri konusunda literatür üzerinden detaylı bir inceleme ortaya koymuştur. Buna göre konargöçer grupların veya yerleşik

reaya sınıfının ortalama olarak nüfuslarına dair verilen bilgiler subjektif görünmektedir. Nitekim her bölge veya sancağın kendi iç dinamikleri ve onun etrafında gerçekleşen doğurganlık oranı, göç alma ya da göç verme durumları değişkenlik gösterir. Bu kadar fazla değişken söz konusu iken genel bir coğrafya için sabit bir çarpanla vergi nüfusundan tam nüfusu tespitiye çalışmak hatalı çıkarımları da peşinde getirmiştir. Bu fikirden hareketle tahrir defterlerinden ortalama nüfus elde edebilmek için her saha için özel ve derinlemesine bir çalışma yürütülmesi gereği açıktır.

Dördüncü bölümde ise, Yörükler arasında yer alan Oğuz boy ad ve cemaatleri ele alınmıştır. Yörük sosyal yapılanması ve boy tertibatı içerisinde yer alan Oğuz grupları bu başlık altında değerlendirilmiştir. Batı Anadolu coğrafyasında gözükten Oğuz boy adlarını tahrir defterlerinden istifade ile tespit etmiş, Yörüklerin yaşadıkları sahalardaki Oğuz yoğunluğu belirlenmiştir. Hatta bu kısımda müellif Anadolu'ya yerleşen konargöçerlerin zamanla Oğuz boy yapısından ayrıldığını, eski ananın kaybolmaya yüz tuttuğunu, değişen şartlara göre farklı unsurların tek büyük bir organizasyonda birleştiğini iddia etmiştir. Bu büyük boy organizasyonlarının, Bozulus, Halep ve Danişmed gibi teşekküller olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra bu kısımda taifelerden bahsetmiştir ve bu taifelerin yapılanma süreçlerini belgeler üzerinde tartışmıştır. Devamında ise Oğuz boy adları ve cemaatlerinin yanı sıra Batı Anadolu bölgesinin büyük taifeleri olan Söğüt Yörükleri, Kütahya Yörükleri ve Karaca Koyunlular üzerine de dikkatini vererek bu yapıların iç dinamiklerini ortaya koymuştur. Eserde cemaatler konusu da detaylı bir şekilde irdelenmiş ve önemli cemaatler tahrir defterleri etrafında kaleme alınmıştır. Genel olarak bu bölümde Batı Anadolu bölgesinin konargöçer haritası çizilmeye çalışılmış ve bu doğrultuda bölgedeki Oğuz Türklerinin yoğunluğu belirlenmiştir. Batı Anadolu'nun nispeten diğer bölgelere göre Türk iskanına geç açılrsa da zaman içerisinde konargöçer grupların yoğun yerleşimi ile Anadolu coğrafyasındaki Yörük/Türkmen merkezlerinden birine dönüştüğü tespit edilmiştir.

Sonuç kısmında ise, müellif Yörükler üzerinde yürüttüğü uzun süreli mesaisinin verimlerini ortaya koymuştur. İlk olarak merkezi otoritenin Yörükleri esasen mali bir ünite ve gelir kaynağı olarak telakki ettiği değerlendirmesi ortaya çıkar. Yörük grupların vergilendirilmesini has-zemaat kategorisi altına alan Osmanlı mali bürokrasisi, Yörüklerin coğrafi özgürlüklerini bu anlayışla kısıtlayarak uzun müddet bir bölgede kalmalarını sağlamıştır. Böylece hem vergilendirme siyasetinin başarılı bir şekilde uygulanması hem de sosyal kontrol sağlandı. Vergilendirme ve sosyal kontrol konusunda merkezi otoritenin başvurduğu bir diğer yöntem ise Yörük grupların suni bir şekilde "taife" adı altında devlet eliyle bir arada toplanması ve kaydedilmesidir. Hatta nüfusu artan taifeler bir kazaya bağlanmış yahut sadece bu gruplar için yeni kaza merkezleri ihdas edilmiştir. Yazarın nihai değerlendirmelerinden anlaşılacağı üzere, oldukça netameli ve uzun süreli tartışmalara konu olan Osmanlı merkezi yönetimi ve Yörük/Türkmen münasebetlerine dair eserdeki genel yaklaşım,

tek yanlı olmaktan uzak, merkezi otoritenin beklenti ve politikaları yanı sıra Yörüklerin tarz-ı hayat ve tepkilerini de dikkate alan objektif bir çizgidedir. Üslup bakımından oldukça akıcı ve sade bir dille kaleme alınan eser, Osmanlı arşiv vesikalarının yoğun kullanımına karşın belge dilinden kaçınan oldukça açıklayıcı ve akademik camianın yanı sıra genel okuyucu da hitap eder niteliğe haizdir.